

Proeftuin Trots op de Krimpenerwaard - Voortgangsrapportage 2019

Inhoud

Woord vooraf	3
1. Schetsen transitie Krimpenerwaard naar een adaptieve landbouw	8
3. Grip op draagkracht.....	9
4. Adaptief watermanagement (was onderwaterdrainage-vervolg)	10
5. Veenverrijking met klei.....	11
6. Adaptieve jongvee opfok.....	12
7. Adaptief weiden in het veenweidegebied.....	13
8. Weidebuffet met kruiden	15
14. Pilot natte teelten – vervolg	16
15. Duurzaamheidsdata Krimpenerwaard	17
16. Communicatie	18
17. Programmamanagement	20
17A. Expert groep.....	20
18. Reflexieve monitoring van de Proeftuin.....	21
19. Zon in de Krimpenerwaard.....	21
20. Adaptieve denktank en beeldbank.....	22
24. Passende koe in een passende waard.....	22
29. Vormgeven aan adaptieve landbouw	23

Leeswijzer:

- Dit is de tweede voortgangsrapportage van de Proeftuin Trots op de Krimpenerwaard. Deze betreft 2019. De totale looptijd van de proeftuin is april 2018 t/m december 2020. De vorige voortgangsrapportage betrof de periode april 2018 t/m december 2018.
- Ontbrekende projectnummers hebben betrekking op afgeronde projecten waarover reeds gerapporteerd is. Deze zijn niet meer opgenomen in deze rapportage.
- Deze rapportage is in conceptvorm besproken en inhoudelijk goed gekeurd door de stuurgroep van de Proeftuin Krimpenerwaard op 13 december 2019. Daarna zijn omwille van de leesbaarheid redactionele aanpassingen gedaan om de rapportage geschikt te maken voor een bredere doelgroep (gemeenteraad Krimpenerwaard en belangstellenden).
- Conform verzoek is bij de voortgangsrapportage 2019, de aanvraag Regiodeal nog niet benoemd in het financiële overzicht.

Zegveld/Bunnik, 4 maart 2020

Woord vooraf

Aanleiding voor de Proeftuin (naar het Jaarplan 2019)

De Krimpenerwaard is een uniek gebied waarin melkveehouders een bijzonder cultuurlandschap beheren. Ze staan ook voor stevige uitdagingen als het gaat om bodemdaling, klimaatverandering, biodiversiteit en uitstoot van broeikasgas. Daarom heeft de gemeente het initiatief genomen tot Proeftuin Trots op de Krimpenerwaard: een gezamenlijke ontdekkingsstocht van melkveehouders, onderzoekers, adviseurs en anderen naar (onderbouwing van) nieuwe manieren van landbouw. Daarbij gaat het om kijken en meebewegen met de natuurlijke veerkracht van bodem, gewas en dieren. Onderzoeken wat werkt en wat niet en waarom dan niet. We noemen dat adaptieve landbouw; een aanpak waardoor de landbouw onder veranderende omstandigheden kan blijven produceren en waardevol bijdraagt aan de toekomst van de Krimpenerwaard.

Kort gezegd draait het bij adaptieve landbouw om de afstemming en samenhang van alle onderdelen in het landbouwproces voor duurzame effecten. Dat in combinatie met een gezond verdienmodel. Daarvoor werken we intensief samen, ontwikkelen we innovatieve initiatieven en genereren we nieuwe kennis. Die kennis delen we ook. We proberen alles eerst uit in de praktijk, in verschillende pilots aansluitend op belangrijke maatschappelijke thema's.

Focus 2019

Nadat in 2018 de Proeftuin (bestaande uit projecten, programmateam, stuurgroep en expertgroep) was opgestart, waren de speerpunten voor 2019:

- Meer samenhang creëren tussen de projecten
- Brug slaan naar beleid
- Verbinding zoeken met de markt

De aanleiding om meer samenhang te creëren tussen de projecten, was dat op een boerenbedrijf alle onderwerpen (uiteenlopend van jongvee opfok via graslandsamenstelling tot draagkracht) samenkomen. Bij de bedrijfsvoering zijn daarnaast ook vaak meer mensen betrokken dan alleen de ondernemer. We zijn in 2019 begonnen meer samenhang te creëren door enerzijds drie afstembijeenkomsten van alle onderzoekers en adviseurs te houden en anderzijds door per project/onderwerp te kijken wie -behalve de ondernemer- nog meer betrokken zou moeten worden. Eind 2019 zijn we het 'Mijn koers'-traject gestart waarin we individuele ondernemers ondersteunen in het verkennen van hun toekomstperspectief. Daarbij worden hun adviseurs en inhoudelijke deskundigen uit de Proeftuin-projecten ingezet. Integratie van relevante personen en onderwerpen is een continu onderdeel van het Proeftuin-proces geworden. De focus op meer samenhang creëren had als gevolg dat de start van enkele niet-seizoensgebonden projecten is uitgesteld. Zie paragraaf 'Project portefeuille 2019'.

De brug naar beleid is gevormd via de projecten 'Adaptieve denktank en beeldbank' en 'Zon in de Krimpenerwaard'. Deze verbinding blijft gebruikt worden. De strekking van de bijeenkomsten is dat een groep relevante beleidsambtenaren met onderzoekers van gedachten wisselt over onderwerpen die vanuit de gemeenteamttenaren worden aangedragen.

De beoogde verbinding met de markt bestond eruit dat zuivelbedrijf Royal FrieslandCampina onder haar leden zocht naar melkveehouders die melk met meerwaarde op het gebied van milieu en dierenwelzijn (Foqus Planet / On the way to planet proof) wilden produceren en daarvoor beloofd zouden worden met een hogere melkprijs. Een minderheid van de Krimpenerwaardse melkveehouders (43 van de 137 bekend bij de Proeftuin) bleek echter aan Friesland Campina te leveren. Het verbinden van deels -of in eerste instantie kostenverhogende- lokale

Financieel verslag

In onderstaande tabel is de realisatie weergegeven van de projecten die in 2018 en/of 2019 zijn goedgekeurd door de Stuurgroep Proeftuin Trots op de Krimpenerwaard. In 2018 en 2019 heeft de gemeente totaal € 2.250.685 uitbetaald. Daarvan is t/m 2019 € 1.378.501 gerealiseerd. Er is dus sprake van een onderuitputting van € 872.184. Een verklaring voor deze onderuitputting is, dat een aantal projecten pas gestart is in september 2018 (i.p.v. begin 2018), na ontvangst van de beschikking van de gemeente Krimpenerwaard. Ook was in het jaarplan 2019 ruimte opgenomen voor een aantal projecten, die na heroverweging door de Stuurgroep niet gestart zijn (zie paragraaf 'Project portefeuille 2019'). De ruimte die hierdoor ontstaat, wordt na goedkeuring door de Stuurgroep benut voor andere projecten. Zie hiervoor het jaarplan 2020 incl. verzoek om verlenging van de Proeftuin t/m 2021.

Verantwoording 2018 en 2019 (dus zonder Regiodealbijdrage per 2020 en zonder per 2020 aangevulde en aanvullende projecten)								
Financien Proeftuin Krimpenerwaard (incl. BTW)								
Code	Project-nummer	Titel	TOTAAL INCL COFIN	K'waard bijdrage gehele uitvoeringsperiode	Bevoorschotting gemeente K'waard 2018	Bevoorschotting gemeente K'waard 2019	Realisatie uit bijdrage K'waard 2018 + 2019	Cofinanciering (vnl. in kind)
A	8010	1 Schetsen transitie Krimpenerwaard	€ 113.027	€ 113.027	€ 15.281	€ 20.243	€ 83.304	€ -
A	8030	3 Grip op draagkracht van veengrond	€ 902.569	€ 176.359	€ 80.707	€ 50.693	€ 94.331	€ 726.211
A	8050	5 Veenverrijking met klei	€ 233.494	€ 48.038	€ 3.690	€ 44.247	€ 34.744	€ 185.456
A	8060	6 Adaptief jongvee opfok	€ 710.383	€ 154.993	€ 10.753	€ 77.981	€ 63.223	€ 555.390
A	8070	7 Adaptief beweiden	€ 871.497	€ 270.296	€ 105.125	€ 106.324	€ 182.878	€ 601.201
A	8080	8 Weidebuffet met kruiden	€ 631.266	€ 302.315	€ 82.982	€ 104.722	€ 126.844	€ 328.951
A	8120	12 Haalbaarh. onderz. Verwaarding Big5	€ 1.815	€ 1.815	€ 1.815	€ -	€ 1.815	€ -
A	8150	15 DuurzaamheidsData Krimpenerwaard	€ 477.479	€ 243.508	€ 93.237	€ 87.195	€ 159.848	€ 233.971
A	8160	16 Communicatie	€ 328.393	€ 328.393	€ 117.104	€ 115.026	€ 203.626	€ -
A	8170	17 Programmamanagement	€ 363.000	€ 363.000	€ 164.578	€ 65.080	€ 227.048	€ -
A	8171	17A Expertgroep	€ 56.265	€ 56.265	€ 20.691	€ 17.696	€ 35.189	€ -
A	8180	18 Monitoringprogr. Proeftuin	€ 179.443	€ 179.443	€ 53.936	€ 53.833	€ 133.796	€ -
A	8190	19 Zon in de Krimpenerwaard	€ 104.883	€ 18.126	€ 1.065	€ 17.061	€ 14.835	€ 86.757
A	8240	24 Passende koe	€ 181.500	€ 181.500	€ -	€ 91.089	€ 5.695	€ -
A	8290	29 Vormgeven adaptieve landbouw	€ 121.000	€ 121.000	€ -	€ 38.720	€ 11.326	€ -
B		Restant toezegging Gemeente Krimpenerwaard over gehele projectperiode (en incl. provinciale bijdrage). Eind 2019 zijn door de stuurgroep -ter invulling- een aantal uitbreidingen voorgesteld. Daarnaast komt in 2020 ook nog de regiodealbijdrage ter beschikking.		€ 381.923				
		Budget nieuwe projecten wachtend op goedkeuring Stuurgroep en/of budget lopende projecten voor komend jaar			€ 252.686	€ 357.126		
		Totaal incl. BTW	€ 5.276.014	€ 2.940.000	€ 1.003.649	€ 1.247.036	€ 1.378.501	€ 2.717.937
			C	D			E	F

Cofinancieringspercentage goedgekeurde projecten*			
D-B=A	Bijdrage Krimpenerwaard goedgekeurde projecten	€ 2.558.077	48%
F	Cofinanciering van deze projecten	€ 2.717.937	52%
C	Totaal	€ 5.276.014	100%

Bevoorschotting door gemeente			
	Uitbetaald door gemeente 2018	€ 1.003.649	
	Uitbetaald door gemeente 2019	€ 1.247.036	
		€ 2.250.685	

Uitbetaald aan partners			
E	Besteed 2018-2019	€ 1.378.501	
	Resterend budget voor uitputting bevoorschotting	€ 872.184	
		€ 2.250.685	

* Door de Stuurgroep Proeftuin Trots op de Krimpenerwaard goedgekeurde projecten in 2018 en 2019. Met uitzondering van de projecten die op 13 december 2019 goedgekeurd zijn; deze worden meegenomen in het overzicht vanaf 2020.			
---	--	--	--

Voor het geheel van alle deelprojecten samen geldt dat de bevoorschotting hoger is dan de realisatie, doordat de fasering van de deelprojecttoekenningen door de stuurgroep soms leidt tot een latere realisatie. Voor twee deelprojecten A8010 'Schetsen transitie Krimpenerwaard' en A8180 'Monitoring programma Proeftuin' geldt dat bevoorschotting (op deelprojectniveau) lager uitvalt dan de realisatie; dit door inschattingsverschillen qua realisatietermijn. Over het geheel genomen is echter voldoende liquiditeit beschikbaar. Ook geldt dat de realisatie van alle deelprojecten qua budgettaire omvang in lijn is met de afspraken.

Interesse onder agrariërs voor deelname aan projecten

Het hangt vooral af van het onderwerp en de werkwijze in een project hoeveel deelnemers actief in het project kunnen meedoen. De projecten 'Draagkracht' en 'Weidebuffet met kruiden' trekken relatief veel deelnemers, want het onderwerp graslandmanagement spreekt veel agrariërs aan en de aanpak en de metingen zijn laagdrempelig. Een onderwerp als 'Adaptieve jongvee opfok', waarbij o.a. gekeken wordt naar later spenen van kalveren, is een innovatief en vrij intensief traject waarbij behalve de veehouder ook zijn adviseurs betrokken worden en er veel begeleiding nodig is. Dit project heeft 3 deelnemers en een groter aantal is qua budget niet mogelijk. Een project als 'Veenverrijking met klei' is een pilot waarin de melkveehouder en loonwerker actief meedenken over nieuwe manieren om de bodem te verbeteren en waarmee hoge (transport-)kosten gemoeid zijn. Dit project kent maar één deelnemende melkveehouder. Bij de onderwerpen 'Zon in de Krimpenerwaard' en 'Adaptieve denktank en beeldbank' is de doelgroep gemeentebesturen; dus bij die projecten zijn geen agrarische deelnemers. Het aantal deelnemende agrariërs is moeilijk te beschouwen als indicator voor een geslaagd project. Via demodagen, tour de boer, studieclubs en de nieuwsbrief worden wel veel meer agrariërs bereikt dan het aantal deelnemers dat actief in een deelproject deelneemt. We merken dat het onderwerp vernatting, bij een deel van de agrariërs weerstand oproept. Dit merken we niet alleen in het project 'Natte teelten' zelf, maar ook in de projecten 'Draagkracht' en 'Passende koe' waarbij agrariërs zelf een verband zien met vernatting. In 'Passende koe' werd aan de hand van mogelijke toekomstperspectieven besproken wat dit betekent voor koeien. Omdat er deze tijd veel op agrariërs afkomt, ook landelijk, zijn op en n.a.v. enkele bijeenkomsten soms verhitte discussies ontstaan. Toch merken we dat, hoe innovatief (of controversieel) een onderwerp is, zich bijna altijd wel deelnemers melden.

Evaluatie van de Proeftuin o.b.v. Reflexieve monitoring

Het proces van verandering en innovatie, zoals beoogd is met de Proeftuin, wordt gemonitord door experts vanuit Wageningen Environmental Research. Ze zijn regelmatig bij overleggen, bijeenkomsten met agrariërs en interviewen uiteenlopende betrokkenen: onderzoekers, adviseurs en agrariërs. Op basis van hun bevindingen reflecteren ze op de ontwikkelingen in- en rondom de Proeftuin en bieden ze suggestie voor verbeteringen. Doordat de reflectie en het leren, onderdeel worden gemaakt van het proces kunnen nieuwe inzichten ook direct worden meegenomen en ontstaat de flexibiliteit om 'mee te bewegen' met (deels onvoorspelbare) ontwikkelingen in het transitieproces. De tussentijdse reflectie vanuit de monitoring krijgt zowel vorm via één op één contacten met betrokkenen uit de Proeftuin, als in (stuur)groepverband (o.a. programmamanagement, gemeente en stuurgroep). Deze reflectie is deels spontaan en deels meer gestructureerd. Onderdeel van de gestructureerde reflectie zijn regelmatige procesrapportages en presentaties, primair richting de Stuurgroep van de Proeftuin. De procesrapportages verschijnen ongeveer halfjaarlijks vanaf de start van de monitoring (februari 2019, september 2019, februari 2020).

Resultaten Reflexieve monitoring

Bas Breman, Wageningen Environmental Research

20 Februari 2020

De reflectie vanuit de monitoring vindt deels plaats door al direct tijdens bepaalde bijeenkomsten (Stuurgroep, Expertgroep, Programmteam) gevraagd en ongevraagd observaties en tips te delen.

Dit kan bijvoorbeeld helpen om bepaalde aannames, ontwikkelingen en handelingen binnen de Proeftuin expliciet ter discussie te stellen en op basis daarvan ook weer 'de klokken gelijk te kunnen zetten'.

Daarnaast wordt de reflectie ook ingezet om (één op één) met betrokkenen uit de Proeftuin (vz. Stuurgroep, Programmaleider, projectleiders) van gedachten te wisselen over actuele ontwikkelingen. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan de duiding van die ontwikkelingen én waar mogelijk ook suggesties gedaan voor concrete vervolgstappen/ handelingsperspectief.

Ook geven de bevindingen uit de monitoring soms aanleiding voor tussentijdse aanpassingen aan de activiteiten binnen de Proeftuin. Zo heeft de eerste reflexieve procesbeschrijving mede aanleiding gegeven om: versneld in te zetten op verduidelijking van het concept van adaptieve landbouw (Boekje Perspectieven); meer aandacht te geven aan de sociaal-maatschappelijke context en dynamiek rondom de (technische) projecten ('Mijn Koers'); meer in te zetten op regelmatige uitwisseling van ervaringen en werkwijze tussen verschillende projecten (Projectleidersoverleg). De tweede reflexieve procesbeschrijving is benut om inzichtelijk te maken hoe de Proeftuin zich tot dan toe adaptief heeft getoond, waar de Proeftuin zich bevindt in het proces van groepsvorming en welke verdere uitdagingen met zich meebrengt (norming en performing). Deze inzichten zijn ook gebruikt om het college van de gemeente Krimpenerwaard te informeren over de gang van zaken.

Recentelijk is de expertise van onderzoekers -die de 'Monitoring' doen- ook benut voor het overleg met de Agrarische Structuurcommissie door mee te denken over de 'duiding van de maatschappelijke onrust' (notitie weerstand bij transitie), de voorbereiding van het overleg en de reflectie op de uitkomsten.

1. Schetsen transitie Krimpenerwaard naar een adaptieve landbouw

Aanpak

Op basis van interviews met een groot aantal stakeholders uit en rond het gebied is een analyse gemaakt van de problematiek en de kritische succesfactoren voor een omschakeling naar adaptieve landbouw. Deze analyse is besproken met de stuurgroep en naar aanleiding daarvan is een proces gestart met de projectleiders onder leiding van Schepers Adviseurs om die uitkomsten van de analyse te koppelen aan de ontwikkelingen binnen de verschillende projecten. Hier zijn in juni een 7-tal kijkrichtingen/perspectieven voor de landbouw in de Krimpenerwaard voortgekomen die nader worden uitgewerkt. Perspectieven zijn met verschillende stakeholders uitgewerkt in schetsen en aangevuld met nog twee perspectieven. Perspectieven en schetsen zijn teruggekoppeld met stuurgroep, projectleiders en expertgroep. Perspectieven en schetsen zijn omgezet in een boekje “Kies je eigen koers: Proeftuin Krimpenerwaard.” Perspectieven zijn al gebruikt in project Passende koe en het traject met College van Rijksadviseurs over landschap, en wordt verder opgepakt in het project “Mijn Koers”.

Resultaten

- Analyse van succesfactoren voor de transitie naar adaptieve landbouw
- Samen met projectleiders 7-tal perspectieven benoemd voor de landbouw
- Projecten gekoppeld aan de perspectieven (eerste aanzet)
- Perspectieven uitgewerkt in schetsen
- Terugkoppeling met stuurgroep, projectleiders en expertgroep
- Gebruikt in Projecten Passende koe, College van Rijksadviseurs Landschap en Mijn Koers
- Uitgewerkt in boekje “Kies je eigen koers: Proeftuin Krimpenerwaard.”

Kennisinstroom van buiten de Proeftuin

Het traject met het College van Rijksadviseurs Landschap helpt de Proeftuin om vanuit andere perspectieven, nl meer planologisch en lange termijn maatschappelijke opgaven, naar de landbouw in de Krimpenerwaard te kijken.

Communicatie

- Interviews met stakeholders (met uitleg adaptieve landbouw)
- Presentatie adaptieve landbouw aan de gemeente ambtenaren die bezig zijn met de omgevingsvisie
- Presentatie en terugkoppeling met projectleiders
- Presentatie aan de expertgroep
- Krimpenerwaard in verschillende presentaties als voorbeeld genoemd voor de transitie naar duurzame landbouw
- Concept visie stuk voor de stuurgroep
- Terugkoppeling met stuurgroep, projectleiders en expertgroep
- Gebruikt in Projecten Passende koe, College van Rijksadviseurs Landschap landschap en Mijn Koers
- Uitgewerkt in boekje “Kies je eigen koers: Proeftuin Krimpenerwaard.”

3. Grip op draagkracht

Aanpak

- 1: Definitieve meetset. In aanvulling op de in 2018 ontwikkelde meetmethode, is in 2019 gekeken hoe vertrapping in de meetmethode kon worden geïntegreerd. .
- 2: Situatie in beeld bij deelnemers. In navolging van de éénmalige draagkrachtmetingen die in het voorjaar van 2018 gedaan zijn op telkens 2 percelen bij 12 melkveehouders, zijn in 2019 wekelijks metingen gedaan (=gemonitord) aan draagkracht en vochtgehalte op 8 bedrijven. Op 7 van de bedrijven was in 2018 al gemeten en 1 bedrijf was nieuw. Aanvullend is ook gemeten op een pilotbedrijf dat deelneemt aan de proeftuin 'Veenweide Natura 2000', waarin gekeken wordt naar beweidingssystemen.
- 3: Meten van de effecten van grasrassen en weidemanagement in bestaande en nieuwe proeven meten. In 2019 is opnieuw draagkracht gemeten in de beweidingsproef op KTC Zegveld ('Adaptief weiden'): draagkracht en zodedichtheid in beweidingsproef bij een hogere grondwaterstand. Resultaten van draagkrachtmetingen uit verschillende projecten zijn samengebracht in een overkoepelende dataset. Deze is gebruikt voor diverse analyses m.b.t. draagkracht. Hierover is een conceptrapport geschreven.

Resultaten

- 1: In 2019 is vertrapping opgenomen in de meetset uit 2018.
- 2: Uit de wekelijkse metingen in het voorjaar van 2019 op 8 bedrijven, waarin het verloop van de draagkracht gedurende 6 weken in beeld werd gebracht, bleek dat bij een 20 % dichtere grasmat tot 6 weken eerder gestart kon worden met beweiden. Dit hangt echter af de weersomstandigheden en kan dus per jaar verschillen. Uit metingen op een pilotbedrijf uit proeftuin 'Veenweide Natura 2000' en een naburig bedrijf, bleek een verhoogde draagkracht op het bedrijf dat met lichtere machines en met het 'pure graze systeem' werkte.
- 3: Uit metingen aan draagkracht en vertrapping in een proef met beweiding bij een hoger grondwaterpeil op KTC Zegveld, bleek dat de draagkracht van het 'hoog water perceel' hoger was dan verwacht. Ook bleek de draagkracht hoger op beweidde percelen dan op gemaaide percelen.

Kennisinstroom van buiten de Proeftuin

De projecten 'Amazing grazing' en 'Adaptief weiden' hebben middels kennis en proeflocaties bijgedragen aan het meten van draagkracht, het meenemen van vertrapping daarin en over de dichtheid grasmat.

Communicatie

- Overleg met deelnemende boeren over het belang van draagkracht en waar kansen liggen
- Bijdrage tijdens Tour de Boer 18 april 2019. Tijdens deze workshop is er samen met veehouders gekeken naar de verschillen in grasmatten op een bedrijf en gediscussieerd over de mogelijkheid tot het managen van draagkracht.

4. Adaptief watermanagement (was onderwaterdrainage-vervolg)

Aanpak

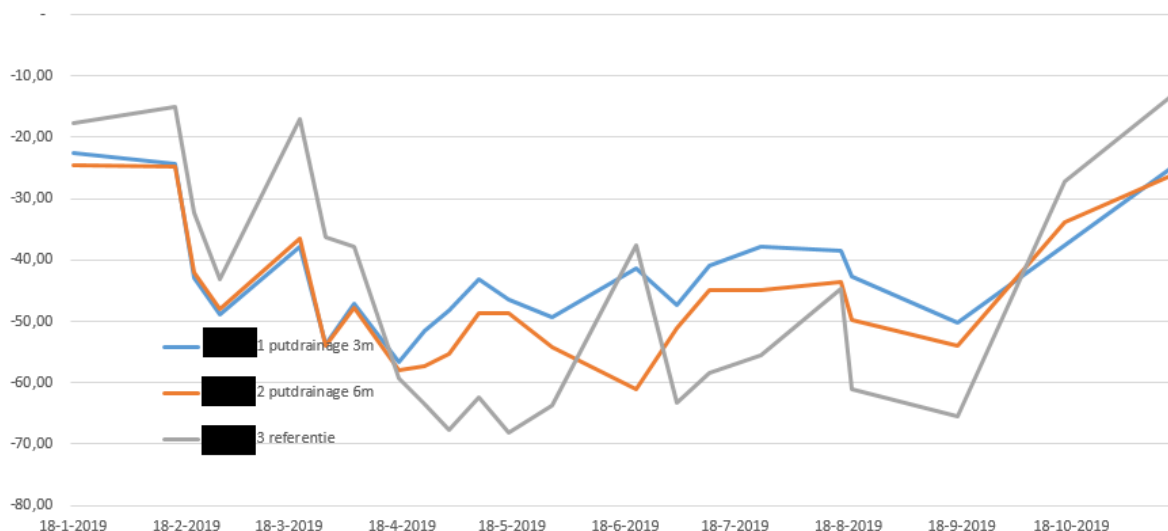
De inzet van deze pilot is dat ondernemers in de Krimpenerwaard kennis maken met peilgestuurde onderwaterdrainage als middel voor adaptief watermanagement. Adaptief watermanagement is het beïnvloeden van het grondwaterpeil in een perceel voor verschillende doelen zoals beperken bodemdaling en CO₂-uitstoot, ontwatering en weidevogelbeheer. Het grondwaterpeil kan actief beïnvloed worden door gebruik te maken van peilgestuurde onderwaterdrainage. Dat is een vorm van drainage waarbij de drainagebuizen via een verzamelbuis aangesloten zijn op een centrale put. Het waterpeil in de put kan met een pomp hoger of lager worden gezet waardoor de grondwaterstand in het perceel verhoogd of verlaagd kan worden.

Bij twee ondernemers in de Krimpenerwaard is een proefperceel met peilgestuurde onderwaterdrainage aangelegd in 2017. Het doel van deze pilot is om op basis van onderzoek op de proefpercelen en gebruikservaringen van de deelnemende ondernemers een bredere groep ondernemers in de Krimpenerwaard te informeren over de mogelijkheden van onderwaterdrainage. Daardoor zijn ze in staat om een afgewogen keuze te maken over de eventuele toepassing van deze techniek. In het afgelopen jaar zijn daar ook ruim 70 veehouders vanuit het DAW project naar toe gegaan om hierover te praten en zich een eerste beeld te vormen.

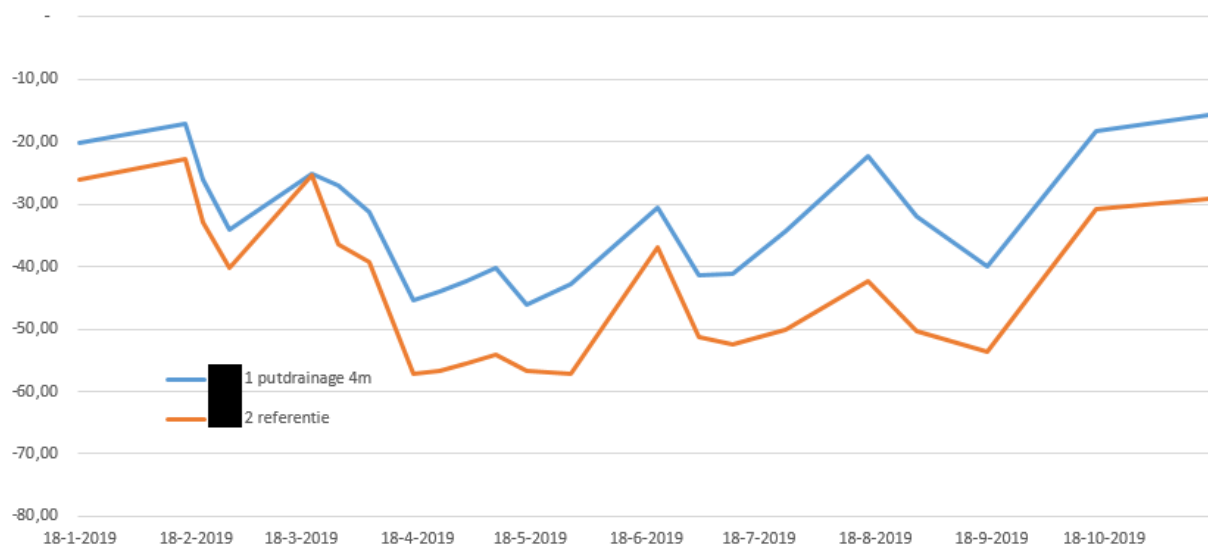
In 2019 bestond het project uit het voortzetten van de meetreeksen en het kennis laten maken van ondernemers uit de regio met adaptief watermanagement.

Resultaten

Onderstaande grafieken laten de eerste data van 2019 zien. Bij beide percelen heeft de infiltratie zijn werk gedaan, en was de grondwaterstand met drains hoger in de droge periode dan zonder de drains.

Figuur 1: Grondwaterpeil (in cm tov maaiveld) in twee percelen met putdrainage (=peilgestuurde onderwater drainage) en een referentieperceel zonder op bedrijf 1.

Figuur 2: Grondwaterpeil (in cm tov maaiveld) in een perceel met putdrainage (=peilgestuurde onderwater drainage) en een referentieperceel zonder op bedrijf 2.

Communicatie

Ruim 70 veehouders vanuit het DAW zijn bij de percelen geweest om zich een beeld te vormen van de mogelijkheden.

5. Veenverrijking met klei

Aanpak

1. Praktijkverkenning logistiek en regelgeving is uitgevoerd en afgerond in 2018. Resultaten zullen in het eindrapport worden opgenomen.

2. Pilot gebruikservaring. Verschillende aspecten van toepassing in de praktijk zijn meegenomen in verschillende fasen om mogelijke knelpunten van uitrolling in de praktijk te onderzoeken. Aan bod zijn gekomen:

- Aanvoer van klei
- Logistiek op het erf (met onder meer voorkomen van aanwendingsschade) in winter en voorjaar
- Aanwending nat en droog dmv baggerpomp, sleepslangbemester en meststrooier

De verschillende gebruikservaring en aandachtspunten rondom logistiek op het erf, aanwending en effecten in het veld zijn verzameld en worden gerapporteerd. Daarnaast is een klein proefveld aangelegd om klei inspoeling en klei effecten op gras te kunnen monitoren.

3. Kennisuitwisseling, kennisborging en communicatie. Er is afstemming intern en met andere lopende projecten “Klei voor behoud veen - verkenning Voorwaarden” en “Grondslag Veen”. Daarnaast is er regelmatig afstemming binnen alle projecten in de Proeftuin Krimpenerwaard. Er is voor een breed publiek een demodag georganiseerd op het moment dat de 2e vracht klei over het land verspreid werd. Hierin kwamen zowel onderzoeks- als praktijkaspecten aan bod.

Resultaten

- December 2018-juni 2019 > er zijn verschillende kleivrachten gebracht naar een melkveebedrijf in de Krimpenerwaard.
- Jan/feb '19 Pilot 'verspreiden met meststrooier' uitgevoerd
- Mei/jun '19 Pilot 'verspreiden met baggerpomp en sleepslangbemester' uitgevoerd
- Aanleg proefveld winter en zomerapplicatie + CO₂ metingen
- 27 juni 2019 Open dag met onderzoeks- en praktijkaspecten van klei in veen

Kennisinstroom van buiten de Proeftuin

De projecten 'Klei voor behoud veen - verkenning voorwaarden' en 'Grondslag Veen' hebben kennis bijgedragen over eigenschappen van verschillende soorten klei, o.a. middels laboratorium analyses, op basis waarvan de kleisoort voor de proef in de Krimpenerwaard geselecteerd kon worden.

Communicatie

- Artikel 'Klei in veen: oud principe in nieuw jasje' Agraaf 19 januari 2019
- Meermalen communicatie via website en nieuwsbrief Proeftuin Krimpenerwaard
- Plaatsen informatiebord voor passanten bij proefperceel aan de Benedenheulseweg bij melkveebedrijf de Vries
- Demodag Klei in Veen 27 juni met ca 50 melkveehouders, waterschap, gemeente, provincies Zuid-Holland en Friesland, onderzoekers en erfbetreders.
- Artikel in Nieuwe Oogst 28 juni over demodag en onderzoek
- Film Klei in Veen. Onderzoeksfilm in lab van Universiteit in Utrecht waar LBI onderzoekt wat de effecten van klei in veen zijn. En deze verbindt met de praktijksituatie in de proefvelden in de Krimpenerwaard. <https://we.tl/t-JyD2cTSuZY>
- Nieuwsitem bij RTV krimpenerwaard (De Waard aan Tafel).
- <https://www.youtube.com/watch?v=j6NPqqANA5A>, Nieuwe Oogst
- <https://www.nieuweoogst.nl/nieuws/2019/06/28/klei-vermengt-goed-met-veen> en Agraaf

6. Adaptieve jongvee opfok

Aanpak

Activiteiten periode 16 juni t/m 30 november

1. Drie veehouders zijn gestart met de opfokmethoden en krijgen nu inzicht in wat zij doen en wat de verbeterpunten zijn.
2. Continu monitoring, begeleiding en evaluatie door LBI en PPP-AGRO (telefonisch, mail, app en bedrijfsbezoeken)
3. Tweede bijeenkomst met begeleidend veearts heeft plaatsgevonden
4. Bijdragen aan de website en proeftuinkrant zijn geleverd
5. Uitwisseling met andere veehouders vindt doorlopend plaats.
6. Uitwisseling met andere stakeholders, zoals dierenartsen, voerleveranciers, zuivelfabrikanten, adviseurs en handelaar, heeft 2 x plaatsgevonden
7. Bedrijfsbezoek door stuurgroep/wethouders aan een van de deelnemende bedrijven

Resultaten

- De verzamelde gegevens geven informatie over de onderlinge relatie tussen droogstand en opfokmethode op de groei & ontwikkeling van de kalveren.
- Vanuit de verzamelde gegevens zijn/worden kansen en mogelijkheden tot verbetering geïdentificeerd. NB: Nog niet alle gegevens zijn binnen en geanalyseerd

- Veehouders zijn enthousiast aan het meten, interpreteren gegevens en implementeren opgedane kennis.
- Veehouders delen gegevens en ervaringen uit zichzelf met elkaar en willen verder.
- Goede combi van onderzoek & advies; samen leren, experimenteren & ontwikkelen
- Bedrijfsbezoek door wethouders goed ontvangen

Kennisinstroom van buiten de Proeftuin

De projecten 'Core organic Grazy Daisy' en de 'PPS kansen voor het kalf in de keten' hebben kennis bijgedragen over de praktische implementatie van koe-kalf contact opfokmethode op de deelnemende bedrijven, welke gegevens hoe en wanneer te verzamelen (monsternames bloed en biest, weegmomenten) en analyse en evaluatie verzamelde gegevens.

Communicatie

1. Bijeenkomst/afstemming met begeleidend veearts heeft plaatsgevonden
2. Bijdragen aan de website en proeftuinkrant zijn geleverd
3. Uitwisseling met andere veehouders vindt doorlopend plaats.
4. Uitwisseling met andere stakeholders heeft 2 x plaatsgevonden
5. Bedrijfsbezoek stuurgroep/wethouders aan een van de deelnemende bedrijven

7. Adaptief weiden in het veenweidegebied

Aanpak

1. **Systeemproof KTC Zegveld:**
 - a. De resultaten van het beweidingsexperiment op KTC Zegveld in 2018 zijn verwerkt, en gerapporteerd in de vorm van een powerpoint presentatie. Hierin is ook de informatie meegenomen die is gerealiseerd als onderdeel van de cofinanciering vanuit project Amazing Grazing.
 - b. Cofinanciering Winst en Weidevogels: Resultaten van de pakkettenproef binnen dit experiment zijn geanalyseerd en gerapporteerd
2. **Demo Adaptief Weiden:** in 2019 zijn 3 bedrijven geselecteerd voor deelname aan de Demo. Deze bedrijven zijn regelmatig bezocht gedurende het weideseizoen en er zijn wekelijks grasmetingen gedaan. Ervaringen en behaalde resultaten zijn besproken en uitgewisseld op een bijeenkomst in december 2019
3. **Pilot beweiden bij hoog water:** In 2019 is op 2 percelen permanent grasland met een totale opp. van 3 ha het grondwaterpeil verhoogt tot maximaal 25 cm onder maaiveld mbv drukdrainage. Deze percelen zijn beweid met 15 Jersey koeien, een lichter ras dat mogelijk beter geschikt is op percelen met minder draagkracht. Beweiding vond plaats in een roterend standweiden systeem met 6 gelijke blokken, waarbij de koeien elke dag een nieuw blok aangeboden kregen. Binnen de percelen zijn 6 monitorveldjes aangelegd op delen van het perceel die relatief nat of relatief droog (hoger gelegen) zijn om op deze manier een range in waterstanden te monitoren. Daarnaast zijn twee monitorveldjes op een controleperceel aangelegd zonder drukdrainage. Binnen elk monitorveld werd een deel uitgerasterd en alleen gemaaid om zo het effect van beweiding goed te kunnen meten en beter inzicht te krijgen in het effect van hoog water peil op gras opbrengst. Gedurende het beweidingseizoen (april tot oktober) zijn de volgende parameters gemeten:
 - a. Dier: melkproductie, koegezondheid (problemen), klauwgezondheid, voeropname,

- b. Gras: grashoogte en productie, graskwaliteit, zodedichtheid en botanische samenstelling.

Bodem (in monitorveldjes): chemisch, temperatuur en vochtgehalte, draagkracht en indringingsweerstand (onderdeel deelproject draagkracht), beworteling, waterinfiltratie, vertrapping, grondwaterpeil

Resultaten

1. Systeemproof KTC Zegveld:

- a. De resultaten van het beweidingsexperiment op KTC Zegveld in 2018 zijn verwerkt, en gerapporteerd in de vorm van een powerpoint presentatie. Hierin wordt het effect van beweidingssysteem (kurzrasen en roterend standweiden) en intensiteit (5 en 7.5 koeien / ha) op grasproductie, melkproductie en gehalten, grasbenutting, zodedichtheid en draagkracht, koegezondheid en biodiversiteit (botanisch en insecten, vanuit project Winst en Weidevogels) beschreven.
- b. De pakkettenproef (Winst en Weidevogels) liet duidelijk zien dat voorweiden (bij zowel roterend standweiden als kurzrasen) een positief effect heeft op de doorwaadbaarheid van het perceel voor kuikens tijdens de kuikenperiode. Daarnaast is er een positief effect op de zodedichtheid en het herstel van de percelen na een uitgestelde maaidatum (V-focus okt 2019).

2. Demo Adaptief Weiden: Ervaringen en behaalde resultaten zijn besproken en uitgewisseld in een bijeenkomst in december 2019. Er zijn geen demo-proeven aangelegd in 2019.

3. Pilot beweiden bij hoog water:

- a. Dier: Resultaten zullen de komende maanden worden verwerkt
- b. Gras: een eerste analyse liet geen daling van grasopbrengst zien op de veldjes met een hoog waterpeil tov veldjes met een laag waterpeil. Er was een groot verschil in de zodedichtheid Deze resultaten, inclusief verschuivingen in botanische samenstelling zullen de komende maanden verder worden geanalyseerd
- c. Bodem en water (in monitorveldjes): Zoals verwacht was er een groot verschil in waterpeil tussen de hooggelegen delen van het perceel (Laag WP) en de lager gelegen delen van het perceel (Hoog WP). Op de lager gelegen deel werd het beoogde waterpeil van 25 cm onder maaiveld behaald, terwijl het waterpeil op de hoger gelegen delen een stuk dieper lag.

Eerste resultaten laten zien dat de draagkracht (gemeten met penetrometer) in mei en juni een stuk lager was op de natte delen vergeleken met de droge delen van het perceel, maar steeds boven de grenswaarde voor beweiding van 0.65 MPa bleef. In juli tot oktober lag de draagkracht juist hoger of gelijk op de lage delen. Enerzijds kan dit een indicatie zijn van verdichting van de bovenlaag door beweiding onder relatief natte omstandigheden. Anderzijds is er een duidelijk verband met de hogere zodedichtheid op deze natte delen van het perceel. Nadere analyse zal hier meer duidelijkheid over geven. De resultaten zullen de komende maanden verder worden verzameld en geanalyseerd.

Kennisinstroom van buiten de Proeftuin

Vanuit de projecten 'Amazing Grazing' en 'Winst en weidevogels' werden proeflocaties en kennis ingebracht m.b.t. verschillende soorten beweiding, beweidingintensiteit, een lichter koeienras en de 'doorwaadbaarheid' van grasland voor weidevogelkuikens.

Communicatie

27/3 presentatie van resultaten beweidingssproef 2018 op KTC Zegveld (ook deel Amazing Grazing en Winst en Weidevogels)

11/5 artikel Agraaf: Kurzrasen: beweidingssysteem voor kleine huiskavel, Wim Honkoop

19/7 Nieuwsbrief proeftuin Krimpenerwaard: experiment weiden bij hoog water

Okt: V-focus, Voorweiden voor Weidevogels (zie pakkettenproef onderdeel 1b Winst en Weidevogels)

8. Weidebuffet met kruiden

Aanpak

1: Screening huidige botanische samenstelling. Er heeft een inventarisatie van huidige soorten op melkveebedrijven plaatsgevonden in samenwerking met projecten “Grip op draagkracht” en “Winst en weidevogels”. Er is gekeken naar veehouderij percelen en natuur percelen. In de zomer is een inventarisatie gedaan van de ingezaaide percelen om zo te kunnen kijken naar het slagen van de ingezaaide mengsels.

2: Welke soorten voor welke doelen? In aanvulling op de selecties uit 2018, is in 2019 in samenwerking met project ‘Kruidenrijk grasland met smalle weegbree’ (KTC Zegveld) de droge stof opbrengst onderzocht in proefvelden met gras, weegbree en overige kruiden en zijn lachgas emissies gemeten na kunstmestbemesting in de periode augustus t/m oktober.

3: Hoe introduceer en beheer je soortenrijkdom van grasland? In aanvulling op de 15 ha kruidenrijk grasland die in 2018 was ingezaaid of doorgezaaid bij 10 melkveehouders, is in 2019 nog 2 ha extensief kruidenrijk grasland ingezaaid bij 3 melkveehouders. De in 2018 ingezaaide kruidenrijke grasland percelen waren inmiddels in productie en de hoeveelheid onkruid bleek onder controle. Veehouders bleken relatief enthousiast over het herstel van de percelen. In het najaar van 2019 is gepoogd om in samenwerking met iemand uit de Expert groep extensieve kruiden te introduceren op een perceel dat al enkele jaren in extensief beheer is. Vanwege het natte najaar is dit doorgeschoven naar 2020. In augustus 2019 is een doorzaaioproef aangelegd. Hierin zijn verschillend behandelingen betreft doorzaaien uitgetest.

4: Kennisuitwisseling

- twee bijeenkomsten georganiseerd met deelnemende boeren en gediscussieerd over hoe het verder moet met het kruidenrijke grasland. Tijdens de laatste bijeenkomst zijn ervaringen gedeeld rondom de ingezaaide percelen, en perspectieven rondom mogelijkheden besproken. Ook is de reeds aangelegde doorzaaioproef bezocht en is er gekeken naar het effect van verschillende maatregelen op de bestaande grasmant.
- In oktober 2019 is er een artikel in de zelfkazer verschenen over kruidenrijk grasland, met vernoeming van het project weidewinst met kruiden.
- Project ‘Kruidenrijk grasland met smalle weegbree’ heeft geleid tot een congres abstract en een wetenschappelijke publicatie over stikstofbenutting en emissie in veenweidegebieden.

Resultaten

1: Screening van botanische samenstelling grasland heeft plaatsgevonden

2: Het kruid smalle weegbree in grasland bleek beter tegen droogte te kunnen, tot minder lachgasemissie te leiden dan puur grasland en bloeide langer, waardoor het langer voedsel leverde voor insecten.

3: Uit het onderzoek op totaal 17 ha bij 13 melkveehouders bleek dat de onkruidbeheersing een goed resultaat heeft gehad en dat de gewenste soorten de overhand kregen in de gezaaide mengsels.

4: zie Communicatie

Kennisinstroom van buiten de Proeftuin

De projecten 'Koeien en kruiden' en 'Proeftuin veenweide' leverden kennis op basis waarvan kruiden soorten geselecteerd konden worden voor verschillende doelen (functionele agrobiodiversiteit, weidevogels of een combinatie). Naast kennis leverde het ook een proeflocatie op, waar opbrengstbepalingen gedaan konden worden. Project 'Winst en weidevogels' leverde kennis over inzaai en management van productief en extensief kruidenrijk grasland, oa de effecten op insecten als voer voor weidevogelkuikens. Het project 'Kruidenrijk grasland met smalle weegbree' leverde proeflocaties en aanvullend informatie over lachgasemissies op over het kruid smalle weegbree.

Communicatie

- Twee bijeenkomsten georganiseerd met deelnemende boeren en gediscussieerd over hoe het verder moet met het kruidenrijke grasland.
- In oktober 2019 is een artikel verschenen in 'De zelfkazer' over kruidenrijk grasland, met vernoeming van het project 'Weidebuffet met kruiden'.
- 'Can the presence of plantain (*Plantago lanceolata* L.) improve nitrogen cycling of dairy grassland systems on peat soils?' in een wetenschappelijk tijdschrift.
- 'Can the presence of ribwort plantain decrease nitrous oxide emissions of grasslands on peat soils?' als abstract voor een grasland congres.

14. Pilot natte teelten – vervolg

Aanpak

Van de velden aan de Schaapjeszijde hebben we al veel geleerd: bijvoorbeeld dat de aanplant van lisdodde in de bestaande graszode bijna een dubbele opbrengst geeft in vergelijking met een afgeplagde zode. Waar we de eerste twee jaar de term demovelden gebruikten is met de start van het nieuwe jaar (2019) de keuze gemaakt voor een nieuwe naam, namelijk experimenteervelden. Daarmee willen we laten zien dat het een leer- en experimenteertraject is. Met andere woorden we weten nog niet alles (niet alle vragen zijn beantwoord), maar we zijn bezig met een zoektocht: passen natte teelten in de veenweiden en zo ja hoe dan?

Resultaten

In de periode 2019 hebben de experimenteervelden een belangrijke bijdrage geleverd aan de kennisontwikkeling van natte teelten door:

- Het behouden van de zichtbaarheid van de experimenteervelden (zien is geloven)
- Het blijven monitoren van de verschillende natte teelten (o.a. ontwikkeling gewas en opbrengst)
- Het monitoren van bodem en gewas (lisdodde) bij wel en niet afplaggen
- De vergelijking/spiegeling van de experimenteervelden met de onderzoeksresultaten natte teelten op locatie van KTC Zegveld (Veen, Voer en Verder fase 2)

Als spin-off van de verkenning natte teelten is door een ondernemer in de Krimpenerwaard het initiatief genomen om in samenwerking met de provincie Zuid-Holland lisdodde in te zetten bij de realisatie van bepaalde natuurdoeltypen. Voorzien was om op 2,3 hectare in de Krimpenerwaard 92.000 lisdoddeplantjes aan te planten medio juni/juli 2019. Hierbij was nog een ondernemer uit de Krimpenerwaard betrokken. Bij nader overleg met betrokken partijen/opdrachtgevers bleek de

voorgenomen proefopzet niet voldoende onderbouwde antwoorden op te leveren. Daarom is nu een opzet gemaakt, namelijk een wetenschappelijk onderzoek naar het verloop van de bemestingstoestand in de bodem, de afvoer van nutriënten en botanische samenstelling bij het aanplanten van lisdodde (projectplan 'Afplaggen of uitmijnen Krimpenerwaard').

Kennisinstroom van buiten de Proeftuin

Op verschillende plekken in de veenweiden wordt ervaring opgedaan met de teelt van lisdodden. Om de ontwikkeling van lisdodde verder te helpen is echter ook ontwikkeling van de afzetkant nodig. Daarvoor moeten zowel de vraag naar lisdoddeproducten als een keten ontwikkeld worden. Door producten te maken van lisdodden worden de stappen in de keten doorlopen om daarmee de knelpunten te traceren en op te lossen. Voor het verkennen van de productiemogelijkheden wordt aansluiting gezocht bij de volgende twee initiatieven:

1. Ontwikkeling picknicktafel en tiny cabin
2. Wonen in lisdodde (isolatie van een berging in een woongebouw van een woningcorporatie.)

Communicatie

De focus van de communicatie ligt op de afzetmogelijkheden van natte teelten en productontwikkeling. Daarvoor wordt in de communicatie aansluiting gezocht bij de andere lopende projecten zoals eerder beschreven.

- Item in KrimpenerWaarde krant december 2019: interview met woningcorporatie en/of aannemer over inzet van lisdodde in de bouw: Wat beweegt hen om mee te doen? Hoe zien ze ontwikkeling tot bouwproduct?
- Via nieuwsbrief Proeftuin Krimpenerwaard: nieuwsbericht over pilot en start wetenschappelijk onderzoek lisdodde in Krimpenerwaard in het kader van het verkennen perspectief voor opschaling. Voorjaar 2019

15. Duurzaamheidsdata Krimpenerwaard

Aanpak

1. Dataverzameling en verwerking uit nevenprojecten en periferie
2. Rapportage 'verwonderingen' uit de data
3. Overleg met derden en toelichting activiteiten binnen programma
4. Dataverzameling Gras en Bodem
5. Uitwerken vragen vanuit gemeente en andere projecten
6. Begeleiding veehouders gras en bodem
7. In DAW Krimpenerwaard zijn de 7 groepen diverse keren bij elkaar geweest om de mineralenkringloop te bespreken, en zijn de KLW resultaten geanalyseerd in samenspraak met Duurzaamheidsdata
8. In traject Bewust Beter Beweiden zijn wekelijks grashoogtemetingen uitgevoerd en is er advies uitgebracht aan de deelnemers over hoe de beweiding het best uit te voeren.
9. In het traject met Royal Friesland Campina en Nestlé zijn broeikasgasberekeningen opgesteld en zijn in individuele bezoeken de rantsoenen nader geanalyseerd.

Resultaten

1. Er is in 2018 een data analyse opgestart vanuit de KringloopWijzer. Voordeel daarvan is dat er veel gegevens in dit systeem verzameld worden die goed gebruikt kunnen worden voor

technische bedrijfsanalyse en hebben een belangrijke verbinding met biodiversiteit (N overschot).

2. Vervolgens zijn data verzameld uit verschillende beschikbare bronnen. De verzameling van data heeft gelopen gedurende de looptijd van dit project en blijft ook nog doorlopen. Dit betreft data van bijvoorbeeld algemene beschrijvende statistieken, ammoniak, bodemdaling, waterkwaliteit en kwantiteit, weidevogels, bodemparameters, drinkwater, drijfmest, resultaten uit andere deelprojecten, etc.
3. In 2019 is begonnen met het systematisch bestuderen en analyseren van data, en het rapporteren van zaken die ons 'verwonderen'. De rapportage van verwonderingen wordt telkens aangevuld en vervolgens in het projectteam van de Proeftuin Krimpenerwaard gedeeld.
4. Ook is in 2019 begonnen met het systematisch maken en verzamelen van kaarten van de Krimpenerwaard over diverse thema's zoals bodem, water, bodemdaling, weidevogels, landgebruik, emissies, infrastructuur, etc. Deze zijn vervolgens ook in het projectteam van de Proeftuin Krimpenerwaard gedeeld.
5. Er zijn bodemtemperatuur gegevens gemeten en vastgelegd op bedrijven in de Krimpenerwaard. Dit heeft geresulteerd in verhoogd besef van de werking van drijfmest en de invloed van de wijze en het tijdstip van toedienen.

Cofinancieringsprojecten:

6. Op 3 bedrijven wordt wekelijks de grasgroei vastgelegd en een inschatting gemaakt van de actuele grasvoorraad. Dit geeft inzicht in de groeicurve van gras op veengrond. Dit gaat in samenwerking met cofinancieringsproject Bewust Beter Beweiden
7. In overleg met het hoogheemraadschap worden data van de meetpunten gericht op waterkwaliteit ontsloten, voor verdere analyse. Deze gegevens zullen gecombineerd worden met de resultaten vanuit het cofinancieringsproject DAW Krimpenerwaard.
8. Binnen de Proeftuin Krimpenerwaard wordt samen met Royal Friesland Campina en Nestlé met een groep veehouders gewerkt aan broeikasgasreductie op veengrond.

Kennisinstroom van buiten de Proeftuin

Het project 'DAW Krimpenerwaard' levert KLV-data op, het traject 'Bewust Beter Beweiden' levert grashoogtemetingen op en het traject met Royal Friesland Campina en Nestlé levert broeikasgasberekeningen en rantsoen analyses op.

Communicatie

- Een bijeenkomst samen met de veehouders die bezig zijn met gegevens verzameling rondom gras en bodem. En een bijdrage aan de tour de boer dag in april geweest.
- De resultaten uit de data verzameling en analyse worden verzameld in een groeidocument van 'verwonderingen' en kaarten welke regelmatig in het projectteam van de Proeftuin Krimpenerwaard worden gedeeld.
- Verder worden er niet actief communicatieactiviteiten opgezet vanuit het dataproject. Dit project wordt vooral "dienstverlenend" ingezet naar de andere activiteiten binnen de proeftuin.

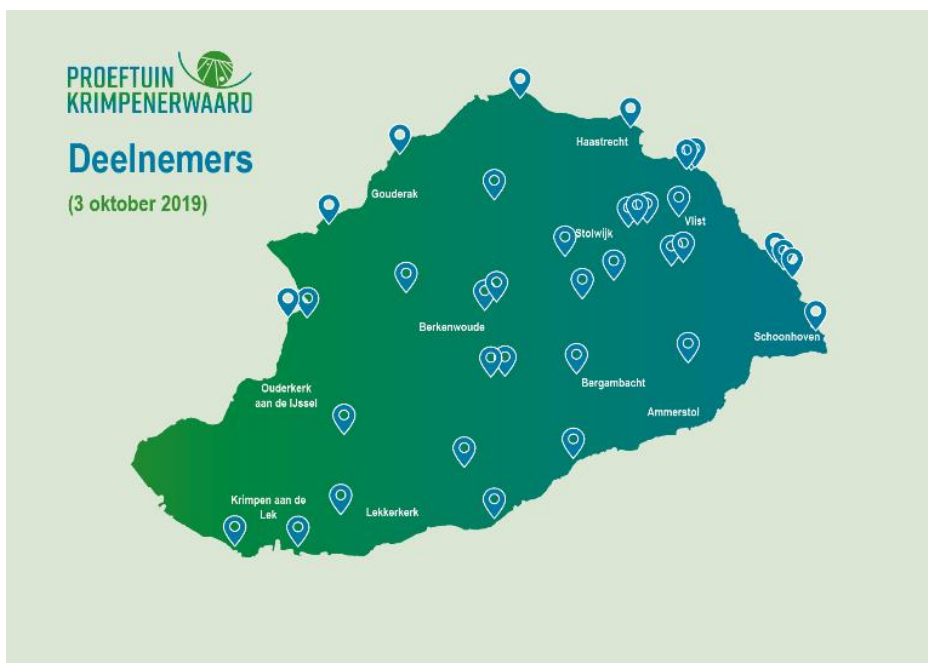
16. Communicatie

Vanuit de Proeftuin is in 2019 regelmatig en op diverse manieren over een aantal onderwerpen gecommuniceerd: onderwaterdrainage, natte teelten, klei in veen en kruiden. Voor de onderwerpen adaptieve jongvee opfok, energie, adaptief mesten en weiden bleek dit lastiger. Deels door gevoeligheid van onderwerpen, deel omdat vanuit onderzoek (nog) geen resultaten te melden

waren. Na de zomer heeft het schetsenproject meer vorm gekregen; het levert haakjes op om vanuit ondernemersperspectief over de andere projecten te communiceren. Ook Mijn Koers draagt daar aan bij.

Aanpak

- **Nieuwsberichten gemeentepagina van het Kontakt.** In overleg met afdeling Communicatie van gemeente Krimpenerwaard is om de 6 tot 8 weken op de gemeentepagina een bericht uit de Proeftuin geplaatst over Klei in Veen, Weidevogels en Tour de Boer.
- **Proeftuin in een notendop.** Dubbelzijdige A4 met de aansprekende initiatieven met een adaptief karakter op het gebied van bodemdaling, klimaat en biodiversiteit. Kort en bondig, voor programmteam, projectleiders, gemeente en expertgroep.
- **Nieuwsbrief en nieuwsberichten Proeftuin.** Voortgang en nieuws vanuit lopende pilot en actuele berichten: Passende Koe in de Waard, Duurzame data, Perspectieven, Jongvee opfok
- **Tour de Boer op 18 april.** Tour langs 2 bedrijven, doen en laten zien wat het betekent als je je aanpast aan de omstandigheden (i.p.v. die naar je hand te zetten). Betrokken bezoekers (waterschap, gemeente, melkveehouders) die ook vragen stelden/participeerden: o.a. over het meer benutten van de expertise van adaptieve denkers en doeners, meer dialoog tussen de verschillende partijen in het gebied.
- **Stakeholderanalyse met projectleiders.** N.a.v. de Tour de Boer steeds meer behoefte aan benoemen van doelgroep en boodschap. Hoe raken pilots en stakeholders aan elkaar en wat betekent dat voor de communicatie?
- **Publicatie Schetsenproject.** Boekje Kies je eigen Koers is een vertaling van de schetsensessies. Inleiding, tekstredactie en productie door communicatie
- **Kaartje deelnemers Proeftuin.** Waar en vanuit welke projecten zitten deelnemers van Proeftuin Trots op de Krimpenerwaard

Figuur 3: Project deelnemers (37); bedrijven die aan meerdere projecten meedoen, zijn één keer weergegeven (3 okt 2019).

- **Factsheet waterinfiltratie in de Krimpenerwaard: wat laten de pilots zien?** Inzichten en info uit de bedrijfsbezoeken van de pilotboeren.
- **Passende Koe in de Waard;** participatie in overleg m.b.t. communicatie, werving deelnemers, projectomschrijving en werving via website

- **Stakeholderanalyse overleg en afstemming met monitoringgroep.** Opbrengsten stakeholderanalyse verder uitdiepen t.b.v. projecten Natte teelten, Jongvee, Onderwaterdrainage.
- **Mijn Koers;** factsheet/werving deelnemers Mijn Koers
- **KrimpenerWaarde-krant wintereditie** (uitgave bij Het Kontakt van 17 dec)
- **Aanpassing/update website** <https://proeftuinkrimpenerwaard.nl/>

17. Programmamanagement

Aanpak

De programmaleiding heeft het heeft programma (=de gehele proeftuin) aangestuurd middels overleg en/of anderszins contact met de stuurgroep, het programmateam, financiers/opdrachtgevers, de uitvoerders van de monitoring en met diverse stakeholders van buiten de Proeftuin, o.a. via de expert groep. Er zijn individuele projectgesprekken gehouden met alle projectleiders in maart en november en er zijn afstemmingsbijeenkomsten geweest met onderzoekers en adviseurs die betrokken zijn bij de Proeftuinprojecten. Er is cofinanciering aangevraagd, o.a. bij de Regiodeal Bodemdaling Groene Hart ism de gemeente KRW. Er zijn voortgangsrapportages opgeleverd in juli 2019 en in december 2019 (voorliggende rapportage) en het jaarplan 2020 is samengesteld. De stuurgroep is bijeen geweest in februari, april, juli, september en december. Het programmateam is bijeen geweest in januari, mei, september en november.

Communicatie

De projectleiding heeft de voortgang van de Proeftuin gepresenteerd aan de gemeenteraad (22 jan. 2019) en aan het college van burgemeester en wethouders (15 okt 2019). De programmaleiding was contactpersoon voor de projectleiders, opdrachtgever en leden van de expertgroep. Vanuit de programmaleiding is bijgedragen aan de nieuwsbrieven en de website van de Proeftuin en aan diverse presentaties.

17A. Expert groep

Aanpak

1. De expertgroep is bijeen geweest in maart (bij de Samenwerking in Haastrecht), juni (melkveebedrijf in Stolwijk) en oktober (melkveebedrijf in Bergambacht). Verslagen van deze bijeenkomsten zijn opgestuurd naar de stuurgroep.
2. Interactie met expertgroepleden over ideeën en geluiden vanuit het gebied

Resultaten

1. De samenstelling is redelijk constant is, maar niet in beton gegoten; in de komende jaren blijven we onderhoud plegen op de samenstelling van de expertgroep.
2. Tijdens de bijeenkomst bij een melkveehouder in Stolwijk, heeft deze uitgebreid de natuurontwikkeling op zijn eigen bedrijf toegelicht en laten zien.
3. Tijdens de bijeenkomst bij een melkveehouder in Bergambacht stond vooral het goede gesprek centraal, met daarbij een toelichting op het nieuwe traject Mijn Koers.

Communicatie

Vanuit de expertgroep zijn geen aparte communicatie activiteiten uitgevoerd.

18. Reflexieve monitoring van de Proeftuin

Vanuit de stuurgroep van de Proeftuin is gevraagd om het proces van verandering en innovatie, zoals beoogd is met de Proeftuin, te monitoren. In overleg met de stuurgroep is gekozen om daarbij in te zetten op een vorm van reflexieve monitoring. Kenmerkend voor deze vorm van monitoring is dat reflectie en leren onderdeel worden gemaakt van het proces zodat nieuwe inzichten ook direct kunnen worden meegenomen en de flexibiliteit ontstaat om 'mee te bewegen' met (deels onvoorspelbare) ontwikkelingen in het transitieproces. De reflexieve monitoring zelf bestaat uit terugkerende cycli van: waarneming, analyse, reflectie en (evt.) aanpassing van de activiteiten. Met de stuurgroep is afgesproken om de reflectie vanuit de monitoring met enige regelmaat vast te leggen in een zogenaamde 'reflexieve procesbeschrijving'. De eerste reflexieve procesbeschrijving is februari 2019 opgeleverd en besproken met de stuurgroep, de tweede is opgeleverd in september 2019 en in december besproken door de stuurgroep. De procesbeschrijvingen zijn als apart document beschikbaar.

19. Zon in de Krimpenerwaard

Aanpak

- Opstellen voor Krimpenerwaard specifieke selectiecriteria waaraan locaties moeten voldoen en opstellen lijst met kansrijke locaties.
- Bijeenkomst om 1 locatie te selecteren.
- Uitgevoerd door ORG-ID, NOHNIK en 'stuurgroep' bestaande uit medewerkers van de gemeente Krimpenerwaard.
- Overleg met opdrachtgever over wijziging resultaten en organiseren bijeenkomst voor de gemeente Krimpenerwaard. Technisch en landschappelijke ontwerpen van zonnepark als input voor deze bijeenkomst. Het resultaat is aangepast tot een PowerPoint en begeleidende notitie om het College te informeren over de resultaten. Zodat ze het nog mee kunnen nemen bij beleidsvorming duurzame energie.

Resultaten

Er is een bijeenkomst 'Zon in de Krimpenerwaard' geweest waarin we selectiecriteria hebben geselecteerd voor locaties, kansrijke locaties hebben bediscussieerd en 1 locatie geselecteerd die kansrijk is en waarvoor technische en landschappelijke ontwerpen zijn gemaakt. Vijf december is een workshop gehouden met medewerkers van de gemeente Krimpenerwaard. Het project is afgerond middels een presentatie 'Inpassen zon in de Krimpenerwaard' en een begeleidende notitie 'Zon in de Krimpenerwaard'. Mede op basis van deze publicaties geven ambtenaren in januari/februari 2020 een presentatie aan het college van burgemeester en wethouders.

Kennisinstroom van buiten de Proeftuin

Zon in de Krimpenerwaard maakt gebruik van resultaten van project 'Boven het Maaiveld'. Dit is een ontwerpend onderzoek naar inpassen van zon in het veenweidelandschap, uitgevoerd voor het Fonds voor de Creatieve Industrie. Het ontwerpend onderzoek bestaat uit:

- 1) Het vormgeven van generieke ontwerpprincipes voor energielandschappen zoals zonneweides.
- 2) Het toepassen van deze principes in een gebiedsproces met het voormalige glastuinbouwgebied De Noordse Buurt in de gemeente Nieuwkoop

Het resultaat is weergegeven in een aantal schetsen en een reflectie op de maatschappelijke meerwaarde, draagvlak en economische en technische haalbaarheid van de verschillende ontwerpen. De schetsen zijn gebruikt in het traject van Zon in de Krimpenerwaard.

Communicatie

PowerPoint presentatie 'Inpassen zon in de Krimpenerwaard'

Begeleidende notitie 'Zon in de Krimpenerwaard'

Presentatie aan college van burgemeester en wethouders

20. Adaptieve denktank en beeldbank

Aanpak

Begin april is deelgenomen aan een kennis café adaptieve landbouw. Vanwege de afstemming met het traject voor de omgevingsvisie worden de bijeenkomsten begin 2020 gehouden. De voorbereiding daarvoor loopt: er is een notitie gemaakt om de startbijeenkomst voor te bereiden en in december is er overleg geweest over de planning.

24. Passende koe in een passende waard

Aanpak

- Er is een brainstorm met erfbetreders geweest, incl voorbereiding en nawerk.
- De verrekijker bijeenkomst met melkveehouders (7 januari 2020) is voorbereid.
- Het meetplan voor het praktijkonderzoek wordt voorbereid
- De nog te kiezen meetbedrijven liggen bij voorkeur in de Krimpenerwaard.

Resultaten

- Het resultaat van de brainstorm met erfbetreders was dat erfbetreders interesse hadden om adhv 5 perspectieven uit het schetsenproject eenmalig constructief mee te denken. Een aantal wil voor langere tijd een bijdrage leveren aan het project, waarbij de meeste interesse uitgaat naar passende koeien voor de perspectieven 'Toegevoegde waarde', 'Bio/100% gras', 'Lokaal produceren' en 'recreatie en zorg'. Niemand wilde zich (nog) verbinden aan perspectief 'omgang hoge waterstand'.
- Omdat uitwerking van een passende koe voor perspectief 'omgang hoge waterstand' de wens is van de stuurgroep, wordt met de 'Boeren bij hoog water boerderij' in Zegveld verkend of daar metingen kunnen gaan plaats vinden.

Communicatie

- Er is een bijdrage geleverd aan de nieuwsbrief van de Proeftuin (13/11/2019)
- Er is een bijdrage geleverd aan de Krimpenerwaardse krant (dec 2019)
- Krimpenerwaardse melkveehouders zijn via de PPP-Agro mailverzendlijst uitgenodigd voor de verrekijker bijeenkomst.

29. Vormgeven aan adaptieve landbouw

Aanpak

1. Mijn Koers: traject met ondernemers voor bepalen keuzes en koers
 - aanpak mijn koers: opzet en uitwerking
 - werving
 - erfbetreders betrekken bij traject
2. Beweging rond proeftuin: perspectieven, projecten en onderzoeken
 - perspectievenboekje vanuit schetsenproject
 - goed gesprek over perspectieven aanpak
 - Stakeholders analyse uitbouwen/sociale kaart
 - Organisren Expertgroep inzet rond strobalen sessies begin 2020
 - Afstemming traject monitoring
3. Ondersteuning/begeleiding binnen de organisatie en programma
 - afstemming en ondersteuning projectleiders
 - meedraaien in programma team
 - sparren met projectleiding en projectleiders
 - communicatie-aanpak en invulling

Resultaten

- Traject Mijn koers als aanpak
- factsheet Mijn koers
- Perspectieven schetsen en boekje
- communicatie aanpak 2020
- vanuit Mijn koers en Perspectieven meer samenhang/integratie van projecten en onderwerpen
- beweging onderdeel projecten/onderzoek/bijdrage aan programmateam en projectplannen

Communicatie

- Mijn koers factsheet en gerichte werving
- Schetsenboekje als basis voor goed gesprek